

İsrail Üniversite Kütüphanelerinde Bilgi Ağı *

Nurit Roitberg

Geçen son beş yıl, İsrail üniversite kütüphaneleri için bir elektronik devrim dönemi oldu. Bu yıllar boyunca, geniş çaplı bir bilgisayarlaşma gerçekleştirildi. Kütüphanelerde bilgisayar sistemlerinin kullanılmaya başlanması, yerel hizmetlerdeki verimliliği artırdığı gibi kütüphaneler arasındaki kaynak paylaşımını geliştirdi. Yükseköğretim Konseyi'nin desteğinde bir üniversite kütüphaneleri ulusal ağı oluşturuldu. Ağın amacı, kütüphanelerarası işbirliğinin boşluklarını artırmaktadır.

Kütüphaneler arasındaki işbirliği, bilgisayar kullanımından önceleri de vardı. Düzenli bir kütüphanelerarası ödünç verme hizmetinin yanı sıra, süreli yayınlara ait bir toplu katalog mikrofiş formunda mevcuttu. Ancak, kütüphaneciler ve akademisyenlere göre işbirliğinin düzeyi doyurucu değildi. Bilgiye dahi iyi ve hızlı erişme gereksinim duyulmaktaydı. Uzun süreli bütçe kesintilerinden sonra, bu durum daha hayati bir öneme kavuştu, kütüphaneler birbirlerinin dermelerine daha bağımlı hale geldiler.

Kütüphanelerarası hizmetlerin iyileştirilmesi, erişimi kolay bilgisayar ortamındaki veri tabanlarının oluşturulmasıyla doğrudan ilgiliydi. Doğal olarak bu da, her kütüphanenin pahalı bir proje olan, otomasyona geçmesini gerektiriyordu. Üniversiteler arasında çeşitli konularda, bu arada kütüphanecilikte, işbirliğini destekleyen Yükseköğretim Konseyi bu projeyi desteklemeye karar verdi. Konsey mali kaynaklara sahiptir ve üniversiteler devletten aldıkları ödenekleri bu kurum aracılığıyla sağlıyorlardı.

Uzun yıllar, bu bilgi ağının merkezi mi, yoksa merkezi olmayan (decentralized) bir yapıda mı olması konusu tartışıldı. Merkeziyetçiliğin anlamı tüm kütüphanelerin iletişim araçları aracılığıyla, büyük boy bir bilgisayarı kullanmalarıdır. Böyle bir sistemi işlerliğe kavuşturmak pratikte çok güçtür. Teknik sorunların yanısıra, gündelik işlerde de yüksek düzeyde bir birlikliği gerektirmektedir. Öte yandan kütüphaneler, bilgi ağının sağlayacağı yararları rağmen, özel gereksinimlerinden vazgeçmek istemiyorlardı.

Merkeziyetçi olmayan bir bilgi ağı; her üniversitenin geleneksel işlemlerini kendilerinin gerçekleştirmelerini, bilgi ağı kurallarını ancak gereksinim duydukları alanlarda benimsemelerine (uygulamalarına) olanak sağlamaktadır. Bilgi ağı için zorunlu koşul, kütüphanelerin sahip olduğu bilgisayarlar arasındaki iletişimin sağlanmasıdır. Bu eğilim (Birbirleriyle iletişime girebilen-uyumlu-donanımın sağlanması. çev.) daha gerçekçidir. Yerel uygulamalar mali güce göre geliştirilebilir ve her kütüphanenin otomasyona geçmesiyle sonuçta bir ağ oluşturulabilir. Merkeziyetçi olmayan bir bilgi ağının bile, tüm katılanlar için uyumlu donanım ve yazılımı gerektirdiği unutulmamalıdır.

Kudüs'teki Hebrew Üniversitesi'nde "Aleph" yazılımının kullanılmaya başlanması, bu konudaki son kararı etkiledi. Aleph, Hebrew Üniversitesi'nde geliştirilen tümleşik bir kütüphane sistemidir. Bu sistemin başarılı olduğu görülünce, diğer üniversite kütüphaneleri de (İsrail de yedi üniversite vardır.) bu yazılımı kendi kütüphanelerinde

* IATUL'89 konferansına sunulan bu bildiri, yazarın onayı alınarak Türkçe'ye çevrilmiştir. (ç.n.)

kullanmak istediler. Bir üniversite kütüphaneleri bilgi ağı yaratmak isteyen Yükseköğretim Konseyi konuyu derinliğine inceledikten sonra 1984 yazında, bilgi ağı oluşturmak için gerekli bir adım atarak tek tek kütüphanelerde bilgisayar uygulamalarını destekleme kararı aldı. Konsey, merkeziyetçi olmayan yaklaşımı benimsedi, ki bunun anlamı kütüphanelerin kendi bilgisayarlarına dayalı eşgüdümlü otomasyondur. Bilgi ağı için seçilen yazılım "Aleph"di. Tümleşik bir yapıya sahip olan bu sistemde, kütüphane işlemleri, çevirim içi olarak bir veri tabanı üzerinde gerçekleştirilebilmektedir. Sistemin şu anda yerine getirdiği fonksiyonlar şunlardır; kataloqlama, çevirimçi halka açık katalog (OPAC), ödünç verme ve süreli yayın izleme. Kitap ve süreli yayın sağlanmasına yönelik işlemler geliştirilme aşamasındadır. Yazılım iki dilde, esnek ve kütüphanelerin özel gereksinimlerini karşılayabilecek yapıdadır.

Technion Kütüphanesi bir pilot proje üstlendi. Aleph yazılımı için yerel bir VAX bilgisayarı alımı için mali destek sağladı. Bu deneyimin sonucu, merkeziyetçi olmayan ağı geliştirmeye yararı olacaktır. Aynı dönemde, diğer kütüphaneler de iletişim araçları yoluyla Hebrew Üniversitesi bilgisayarındaki Aleph yazılımını kullanmaları için desteklendiler. Yükseköğretim Konseyi'nden destek alan her üniversite şu koşulları benimsemek durumundaydı:

1. Kendi kaynaklarından eşit ölçüde bir bütçeyi bu işe ayırmak.

2. Aleph Yönetim Kurulu tarafından belirlenen kurallara uygun olarak "Aleph" yazılımını kullanmak. En önemli kural, Aleph'in merkezi olarak sürdürüleceği ve geliştirileceğiydi.

Yönetim Kurulu, ulusal bilgi ağını yönetmek üzere, Yükseköğretim Konseyi tarafından atanmıştı. Komite, üniversite kütüphanelerinin yöneticileri, iki üniversitenin bilgi işlem merkezlerinin yöneticileri, bir Aleph temsilcisi ve Yükseköğretim Konseyi temsilcisinden oluşmuş, görevleri de şöyle belirlenmişti :

1. Yazılım, donanım ve kütüphane gereksinimleri açısından Aleph'in gelecekteki gelişimine yön vermek.

2. Bilgi ağına üye kütüphanelere Aleph personeline verilen hizmeti denetlemek.

3. Bilgi ağı gelişimi için ayrılan bütçenin kullanımı ile ilgili olarak Yükseköğretim Konseyi'ne öneride bulunmak.

Zaman, kütüphane otomasyonu için Yönetim Komitesi gibi bir organın yararlı ve gerekli olduğu gerçeğini ortaya çıkardı. Yükseköğretim Konseyi'nin verdiği destek, başarının temel anahtarıydı. Yönetim Komitesi ağı gerçek yöneticisidir. Dört yıl boyunca; sözleşme, yazılım ve donanım ücretleri, uz iletişim sorunları, hala temel bir sorun olan yazılım geliştirilmesi ve iyileştirilmesi, toplu kataloglar, ortak tarama sembolleri, yazılımın dokümantasyonu ve sürekliliği gibi çok farklı konularla ilgilenmek durumunda kalmıştır.

Aşılması gereken çeşitli güçlükler vardı. İsrail'deki yedi üniversite kütüphanesinden ikisi, bilgi ağı çalışmalarına katılmada çekimser davrandılar. Bunlardan birisi, kendi sistemini yerel olarak geliştirmiş, diğeri de başka bir yazılımı denemek istiyordu. Ağa katılmak o zamanlar ve şimdi hala gönüllülük esasına göredir. Bilgi ağına katılmayışın dezavantajları ise şunlardı :

1. Kütüphane, yerel bir bilgisayar alımı için özel fondan yararlanamaz.
2. Kütüphane ülkedeki diğer kütüphanelerle, bibliyografik iletişimi kaybeder.

Sonuçta, söz konusu iki kütüphane de ağı katılmaya karar verdiler. Bunlardan Haifa Üniversitesi kendi yazılımına sahipti ve Aleph'e geçmeye çalışmaktadır. Bazı işlemler için Aleph'e paralel olarak kendi yazılımını kullanmaktadır.

İsrail'deki üniversitelerin çoğunda, fakülte, yüksekokul v.b. kütüphaneleri bulunmaktadır. Bu aşamada bunların hepsi tümtüyle otomasyona geçmemiştir. Bilgi ağı, her üniversitenin mali gücüne göre gelişmesini sürdürmektedir.

Yazılımın geliştirilmesi

Yönetim Komitesi, 1984'de çalışmalarına başladığında, Aleph yazılımının büyük kısmı halâ geliştirilmemişti. Bu durum bir avantaj olarak benimsendi, çünkü Yönetim Komitesi bilgi ağının ve kütüphanelerin yerel gereksinimlerine uygun bir yazılım geliştirilmesi şansına kavuştu. Bu iş yıllar boyunca komitenin temel görevi oldu.

Bilgi ağının yönetimi güç bir iştir. Birçok kütüphaneden gelişime yönelik gereksinimler ortaya çıkmaktadır. Her kütüphane, kendi önceliklerine ve görüş açısına sahiptir. Tüm bilgi ağı üyelerince benimsenebilecek bir istek listesi hazırlamak karmaşık bir iştir. Technion kütüphanesi, ilk iki yıl için gönüllü olarak alan çalışması yapmayı kabul etti. Tüm üniversite kütüphanelerinin yazılım geliştirilmesine yönelik işlemleri sınıflandırıldı, gözden geçirildi ve kütüphaneler arasında koordine edildi. Önerilerin tüm kütüphanelerce anlaşılması ve benimsenmesi önemliydi. Kesin listeler Yönetim Komitesi'ne verildi. Komite onları tartıştı, öncelik alanlarını belirledi ve yazılım gelişimi için yıllık bir plan hazırlandı. Bu planda Aleph personelinin önerileri de dikkate alındı.

Son iki yıldır, çeşitli üniversite kütüphanelerinin temsilcilerinden oluşan profesyonel komiteler, yazılım gelişiminin sorumluluğunu üstlenip bu alanda çalışmalar yaptılar. Bu durum özellikle kitap ve dergi sağlanması gibi henüz tümtüyle geliştirilmemiş alanlar için önemlidir. Diğer alanlarda da daha ileri adımlar için sürekli çalışmaya gereksinim vardır. Çeşitli görüş ve öneriler, kütüphane yöneticileri tarafından Yönetim Komitesi Başkanı'na doğrudan iletilmektedir.

Aleph personeli yıllık plandaki gelişmelerle ilgili olarak, zaman zaman Komite'ye bilgi vermektedir. Gereksinimler ve öncelik alanlarıyla ilgili olarak, kütüphaneciler arasında veya Aleph personeli ile Yönetim Komitesi arasında her zaman bir uyuma yoktur. Komite ile Aleph personeli arasında, gelişimin hızı üzerine bir tartışma genellikle vardır. Ancak, bu tür büyük ve karmaşık bir projede böyle sorunların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Yine de, kütüphanecilerin büyük çoğunluğu sonuçtan memnundur. Onların temel eleştirisi gereksinimlerinin yerine getirilmesinde geçen zamanın uzunluğudur.

Aleph yazılımı çok esnekler. Her kütüphaneye bilgi ağına katılmasını engellemeksizin kendi yönetsel kararlarını uygulama olanağı sağlar. Yazılım geliştirilmesinin başlangıcında her kütüphanenin gereksinimlerinin belirtilmiş olması bu sonucu sağlamıştır. Yazılıma ekleme yapılması gereken durumlarda da Yönetim Komitesi son kararı vermektedir.

Mükemmel olmamakla birlikte, yönetim kademelerinde hiç çalışması olmayan bir

ağ için bu sonuçlar olumludur. Tüm işler, kütüphanenin başarısının bilgi ağının başarısı ile bağlantılı olduğunu anlayan çeşitli kütüphanelerden uzman kütüphaneciler tarafından yapılmaktadır.

Ulusal kataloglar

Ağın temel amacı, kitap ve süreli yayınların ulusal bir katalogunu yaratmaktır. Bu, kütüphanelerarası ödünç vermeyi hızlandırmak için çok gereklidir.

Süreli yayınların ulusal bir katalogu mevcuttur. Bunun otomatik olarak güncelleştirilmesi için bir yazılım geliştirilmektedir.

Kütüphanelerin bilgisayara dayalı yerel katalogları biçim (format) yönünden benzerdir. Bu durum, hiç kuşkusuz aynı yazılımı kullanmalarının bir sonucudur. Yönetim Komitesi'nin kararı uyarınca tarama sembolleri tüm üniversite kütüphane kataloglarında aynıdır. Yazılım, bilgi ağı içinde bir katalogtan diğerine geçişe olanak vermektedir. Üniversitede bulunan terminal başındaki kullanıcı, bir iletişim sorunu olmadığı sürece ağdaki tüm katalogları tarayabilir, gerektiğinde de bibliyografik verileri kendi ortamına aktarabilir.

Ağın merkezi bilgisayarda bir MARC Kütüğü tutulur. Yerel bilgisayarda bir MARC Tutanağını kopyalamak olanaklı olup, gerektiğinde Aleph formatına çevrilebilir.

Kısa kayıtları içeren ulusal bir katalog oluşturulması karara bağlanmış olup, bu katalog tüm üniversite kataloglarında yeralan tutanakları kapsayacaktır. Ayrıntılı bilgi için ilgili üniversitenin kataloguna başvurmak gerekmektedir.

Uzman katalogçulardan oluşan özel bir komite, üniversite kütüphaneleri arasında kataloglama işlemlerini koordine etmektedir.

Sözleşme ve ödemeler

Yönetim Komitesi yazılım ve donanım ücreti ve sözleşmeleriyle ilgili görüşmelerde etkin bir rol oynar. İsrail üniversitelerine özel bir ücretle sağlanan yazılım, bu etkinliğin sonucudur. Kuşkusuz, bu yazılımın, bütçesini devletten alan bir üniversitede geliştirilmiş olmasının bu özel ücrette payı büyüktür.

Yönetim Komitesi, Technion Kütüphanesinin Aleph yazılımı için imzaladığı ilk sözleşmeyle ilgilendi. Bu sözleşmenin ülkedeki diğer üniversiteler için de bir prototip olması benimsendi. Bu nedenle, görüşmelere Yönetim Komitesi'nin temsilcileri de katıldı. Aleph işlerlik testinin diğer üniversite kütüphaneleri adına Technion Kütüphanesi'nce yapılması kararlaştırıldı.

Technion'un sözleşmesine özel bir ekleme yapıldı. Bu, Aleph yazılımının farklı büyüklükteki VAX bilgisayarlarında işletimin ayrıntılı fiyatlarını göstermektedir. Bu anlaşma tüm İsrail Üniversiteleri için geçerlidir.

Yönetim Komitesi Aleph işletimi için gerekli donanım görüşmelerine doğrudan katılmıştır.

Aleph yazılımının geliştirilmesi ve beslenmesi, tek tek kütüphanelerce değil Yönetim Komitesi'nce yerine getirilmektedir.

Donanım ve iletişim araçları

Yönetim Komitesi'nin temel başarısı, tüm üniversite kütüphanelerinin aynı işletim sistemine sahip donanımı kullanmalarını sağlamada görülmektedir. Aleph yazılımının iki farklı biçimi, iki tür bilgisayarda çalışmaktadır; Control Data Machines (CDC) ve Digital Equipment Corporation (DEC) VAX bilgisayarları. Yazılım açısından, bilgi ağını bir tip bilgisayarla oluşturmak daha kolaydır.

Başlangıçta, Hebrew Üniversitesi'nde Aleph'in CDC uyumlusu kullanıldı. Diğer üniversiteler VAX uyumlusunu tercih ettiler, çünkü daha ucuz ve gerektiğinde fazladan bilgisayar gücü eklenebiliyordu. Hebrew Üniversitesi, bilgisayar etkinliklerini bağlı kütüphanelere doğru genişletmek isteyince, Yönetim Komitesi etkisini kullanarak mevcut donanımın VAX bilgisayarlarıyla değiştirilmesini sağladı. Aleph'in VAX uyumlusu daha modern ve esnekler.

Üniversite kütüphaneleri ağı, özel iletişim kanallarıyla DECNET yazılımını kullanır. Hız başta olmak üzere, kanallarda teknik sorunlar vardır. Yönetim Komitesi ulusal düzeyde daha iyi çözümler bulmaya çalışmaktadır.

Yönetim Komitesi kütüphanelerdeki terminallere ek olarak ev bilgisayarlarına yönelik yazılımı desteklemiştir. Bugün, üniversite çalışanlarına yönelik hizmetler yerel kampüs ağıyla sağlanmaktadır. Ağdan yararlanmak isteyen dış kullanıcılar için de özel uygulama vardır. Ancak, bilgisayar kapasitesinin kısıtlılığı nedeniyle, dış kullanıcılara yönelik hizmetler sınırlı olup, gelecekte bu durumun değişmesi beklenmektedir.

Tek elden besleme (central maintenance)

Aleph yazılımı, ağa katılan tüm kütüphaneler için tek elden beslenir. Bu, Yükseköğretim Konseyi'nce belirlenen temel bir kuraldır. Tek elden beslemenin üstünlüğü açıktır. Bir kütüphanenin yazılım sorununun çözümü, diğer kütüphanelerin de yararına olabilir. Yapılan değişiklikler, düzeltmeler ve iyileştirmeler yazılımın yeni versiyonuna eklenmektedir. Yazılımın yeni versiyonu aynı anda ağa katılan tüm kütüphanelere dağıtılmaktadır. Yönetim Komitesi, şimdiye kadar yapılan donanım, yazılım yatırımını korumak ve Aleph'in işlevini kesintisizce sürdürmesi için yazılımın tüm dokümantasyonunun çıkarılmasını önerdi. Yükseköğretim Konseyi bu öneriyi benimseyerek bu pahalı projeyi finanse etmeye karar verdi. Dokümantasyonun hazırlanmasının nedeni, kütüphanelerin sorunlarına yardımcı olmak ve Aleph çalışanlarına bağımlılığını azaltmaktır.

Yeni Gelişmeler

Bir ağ iki evrede oluşturulur. Birincisi kütüphanelerde bilgisayar kullanımının gerçekleştirilmesi, ikincisi de ağ etkinliği için gerekli olan işlemlerin ve uz iletişim araçlarının hizmete sokulmasıdır.

İsrail'deki üniversite kütüphanelerinin çoğunluğu birinci evreyi tamamladılar. Yakın gelecekte çabalar ağ etkinliklerinin veriminin artırılmasına yönelecektir. Üniversite kütüphaneleri arasında iyi bir uz iletişim yapısının oluşturulması en öncelikli alandır. Ulusal kitap indeksinin sürekliliğini sağlamaya yönelik teknik çözümlere öncelik

verilmiştir. Makale fotokopilerinin hızla elde edilebilirliğini sağlayacak faks makinalarının kullanılacağı bir proje de planlanmıştır.

Ağın yönetimi, çeşitli kütüphanelerden uzman kütüphanecilerin yardımıyla Yönetim Komitesi tarafından gerçekleştirilmektedir. Tek elden beslemenin bir parçası olarak teknik işlerin bir bölümü Aleph çalışanları tarafından yapılmaktadır. Yönetim Komitesi bu durumu, olanaklı olursa ileride de sürdürmek istemektedir.

İsrail'deki üniversite kütüphaneleri ağı kayda değer bir başarıdır. Aynı anda bir çok etkenin bir araya gelmesiyle başarılı olmuştur. Kütüphaneler arasındaki geleneksel işbirliği ve kaynak paylaşımı anlayışı, Yükseköğretim Konseyi'nin maddi ve manevi desteği ve Aleph yazılımının elde edilebilmesi bu etkenlerin en önemlileridir.

Başarıları korunmak ve sürdürmek için ek çabalara halâ gereksinim duyulmaktadır.

Çeviren : Ahmet Çelik

Çevirenin notu : Bu yazıyı Türkçe'ye çevirmeme izin veren İsrail Elyachar Merkez Kütüphanesi Müdürü Nurit Roitberg ile çeviri sırasında büyük yardımını gördüğüm meslektaşım M.Emin Küçük'e içten teşekkürlerimi sunarım. (A.Ç.)